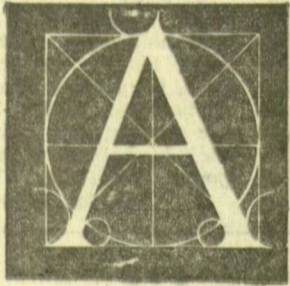

DM

magazin

Veress
Miklós

BETŰINK

Kezdetben volt az **Ó**, nyárvégi ámulat a kertben, levelgyűjtés a múlás óarany vadonában, s a hosszú **L**, létra a diófára, amelyről ágat törtem, fehér táliban a vérpiros, gömbölyű **a**, csodaalma — s párnámon a **B**, a bohóc, kit a láztól már alig láttam, keringett fölöttem az **M**, egy sötét madár hatalma. Csak a nyűszítő **Ú**, eszmélet derengő rése, homlokomon a **hús**, anyám keze, de a szemében szomorú **á-k** és a **H**, a hó, a halál, a harang, az ágy halk lebegése. Dideregtem negyvenfokos lázban, első osztályos kisdíák.

Májusfa I-ből sírás és síkoly, temető sötétlik a **T**-ből, az **L** csak létra a lázhoz, azon botladozom én föl a forgó egekhez, vonító farkasok ágaskodnak utánam, az **F**-ek, míg nem botlik a lábam, és zuhanok a szakadék **U**-ba, uramisten, a kín hosszú **I**-je, a gerinccsapolás: sziszegő tűk és kigyózó **S** csövek menetelnek értem háborúba, én koponyám belső falán szaladok körbe megint és megint, homorú égen, csupa kék folt vagyok, csupa farkasharapás... Míg újra derengeni kezd a kint.

Kezdetben van az **o**, zsírkarikák a levesben. Hunyázkodik a **H** — most ő a hús, a gondtalan heverés. Az **R** se morog, s nem tépi a **CS** csalánja sem a testem: ebből rügy fakadoz, amabból gyereksevegés. S jön a legelső betű: az ablakhoz odafélszel anyám arca, nem mozdul már sohasem, mesélő **á**-kkal altat, tenyerében nevetés-ő-nek örömet hozza, a **V** kecses poharában aranyló, drága italt ad.

Aztán újra a kert. A kövér dongók **D** betűit tanulom, a fecskék ficsogását, gyümölcsök csorduló gyönyörét, és múlik a fecskendőmarások kék helye is karomon, s nevetek, ha meghozza az **m**-denevért a sötét — mégis más ez a kert, mélyén búvik az **é**-k vérpirosa, a tűzliliom csoda-**ü**-je homlokomba beleégett, mint megjelöltekbe a hatalom kegyelmes vasa, hogy nem tör **o**-k kerekébe az irgalmas ítélet.

Mert ki lázban tanul betűket — abba a szó beleizzik. S nem egyetlenegyszer, de halálig égeti egyre beljebb tolvulva. Nem a rák, a vérrög, az öregség — az ér el egyszer a szívig, hogyha szívünk kiégett, helyette gyúljon újra: ez maradok — **V** poharában az **ő**-nek gyöngyöző, könnyű bora, ámulat-**ó** és anya-**A**, tüzek **ü**-je **M** sötét madara.

A könyvnapok alkalmi „történetírása” általában úgy tartja nyilván, hogy a húszas évek második felében, az olaszországi tapasztalatok, hírek és beszámolók hatására rendezték meg Magyarországon az első nyilvános könyvünnepet. Kevesen tudják, hogy maga az ötlet mintegy harminc esztendővel korábbi. Mikszáth Kálmán utal rá, az egyik Almanach előszavában, 1895-ben. Megkérdezték tőle, milyen sikere lehetne egy „demonstratív utcai könyvvarusításnak”. A magyar irodalom azokban az években — mint később is, a felszabadulásig igen sokszor — válságos helyzetben volt, az írók tengődtek, a könyvek nem fogytak. Mikszáth keserűen kifakadt: „Minek, kinek rendezzék meg; az egereknék? Mert ebben az országban más aligha nyúl könyvhöz”.

Az igazi történelem valóban a húszas évek végén kezdődik. A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete 1927 júliusi közgyűlésén Supka Géza terjesztette elő az indítványt. Erdemes idézni fontosabb gondolatait — márcsak azért is, hogy lássuk, mi valósulhatott meg belőle 1945-ig. Ezt mondta Supka Géza: „Tekintettel arra a döntő szerepre, amelyet a magyar könyvnek nemzetünk mai adott helyzetében határainkon belül és kívül be kell töltenie, mondja ki az országos egyesület, hogy a magyar könyv gondolatának propagálására szükségesnek tartja, hogy a kormányzat erkölcsi és gazdasági támogatásával, s az egész magyar társadalom bevonásával évről évre országos könyvnap tartassék. Ez a könyvnap a magyar kultúrának egyetemes nemzeti ügye legyen. Széles körű propagandával teremessék meg a magyar könyv szeretete a legnagyobb városban és a legkisebb faluban egyaránt.”

Melyik az a kormányzati szerv, amely megtagadja a támogatást ilyen nemes ügytől? Horthyéknek, a frissen „konszolidált” ellenforradalmi Magyarországon szükségük lett volna a neves írók támogatására — később durvább formákban tettek kísérletet megnyerésükre —, s jó alkalomnak vélték erre a könyvnapokat. A közelmúltban vált ismeretessé Klebelsberg Kuno gróf, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy belső utasítása, a minisztérium kulturálisügyi tanácsosához. Klebelsberg, a könyvhetek listájának „előzetes átvizsgálására” hívja fel a figyelmet, kéri: gondosan ügyeljenek arra, ne legyen a terjesztett anyagban „nemzetellenes” (értsd: haladó, szocialista szellemű, a fennálló állammrenddel szembeni elégedetlenséget kifejező) mű, s előírja, hogy „anyagilag csak az az irodalmi vállalkozás támogatható, amely kiáll a mai Magyarország mellett”.

A kormányzat „könyvheti programja” nem valósulhatott meg. Az irodalom ellenállt. A könyvnap listákon alig akadt olyan mű, amely a klebelsbergi célt megközelítette volna, vagy ha igen: érdektelen fércmű, „Gyula deáki” nivón. József főherceg és Hóman, későbbi kultuszminiszter is mind kevesebb lelkesedéssel

A KÖNYVNAPOK KRÓNIKÁJÁBÓL

— sőt, mint Hóman írta: „egyre nagyobb viszolygással” — jelent meg egy-egy pillanatra a sátraknál. Igazi alkotóművész nem vett részt a fasizmus szellemi előkészítésében. Nézzük meg például az egyik felszabadulás előtti esztendő, 1938 ünnepi könyvheti listáját. Csak néhány cím, a fontosabbak közül: Arany János prózai dolgozatai és műfordításai, Ady Endre összes műfordításai, Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Darvas József: A törökverő, Illyés Gyula: Petőfi, József Attila gyűjteményes kiadása, Benedek Marcell: A magyar irodalom története, Karinth Frigyes: Amiről a vászon mesél, Kosztolányi Dezsőné: Kosztolányi Dezső...

Kivétel nélkül értékes művek — igazi irodalom.

Ami a könyvforgalmat — az akkori könyvheteknek is fontos célját — illeti, az eredmény végzetlen.

Nyomorgó országnak a legjobb könyv sem kell, legalábbis nem megvásárlásra; miből vett volna könyvet a magyar munkásság a harmincas években? A kevés példa a tömeges vásárlásokról: öröndes kivétel. Kodolányi így írt 1940-ben: „Június első napjaiban, mint már évek óta, ismét felállítják a kulisszákat: a könyvsátrakat az utcán és szerte az országban, hogy eljuttassák bennük és előttük a magyar kultúra iránti rajongás cifra tragikomédiáját.” Elmondja: pusztán üzleti érdekkel vált a könyvnap — s minthogy „eszméileg sem sikerülhetett, legalább a kiadók akartak keresni, rossz művekkel, silány, „mérgező, alacsonyrendű” könyvekkel”.

A könyv első felszabadulás utáni ünnepe 1945 júliusában volt. Két hónap telt el a második világháború befejezése óta. Búszkán emlékezhetünk: a könyvkiadók az elsők között tértek magukhoz s kezdtek el dolgozni. A Szikra Kiadó például, a párt kiadója, amely 1944 késő őszen a felszabadított Szegeden kezdte meg működését, már fegyverraj közepette (1945 januárjában) könyvnap listát készített. Kilenek könyvet terveztek, közöttük a Kommunista Kiáltvány — első legális magyarországi kiadványként.

1945. július 12-én nyílt meg a könyvhét. A Nemzeti Színház előtt állították fel a központi sátrat. Köröskörül még romházak, feltépett villamosok, aknaszag gáta üttettek. Kállai Gyula miniszterelnökségi államtitkár tartotta az ünnepi beszédet. Ott voltak a pártok, a kormány vezetői — s igen nagy számban —, mint Tersánszky Józsi Jenő tréfásan emlékezett később: „mind, akik éltek és nem éltek” — az írók. Az első ünnepi könyvheten csaknem harminc kiadványt 56 könyvet jelenített meg. Az ünnepi lista a következő volt —

— sőt, mint Hóman írta: „egyre nagyobb viszolygással” — jelent meg egy-egy pillanatra a sátraknál. Igazi alkotóművész nem vett részt a fasizmus szellemi előkészítésében. Nézzük meg például az egyik felszabadulás előtti esztendő, 1938 ünnepi könyvheti listáját. Csak néhány cím, a fontosabbak közül: Arany János prózai dolgozatai és műfordításai, Ady Endre összes műfordításai, Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Darvas József: A törökverő, Illyés Gyula: Petőfi, József Attila gyűjteményes kiadása, Benedek Marcell: A magyar irodalom története, Karinth Frigyes: Amiről a vászon mesél, Kosztolányi Dezsőné: Kosztolányi Dezső...

A kommunista párt lapjában, a Szabadságban, Nagy Lajos írta az első méltató cikket az ünnepi könyvhétről. Néhány mondatot idézek belőle: „Eszmei tekintetben a mérleg kedvező. Nagy számban jelentek meg a felszabadult lélek könyvei, s akadt vásárlójuk szépen. Inkább a dolgozók közül. A dolgozóknak azonban még kevés a keresetük, s nemigen telik nekik sok könyvre. Most még csak azok tudnak vásárolni, akik húst és öszibarackot esznek, és igazi feketét isznak. Ez a réteg viszont az ideai könyvhéten már nem kapta meg a maga csemegéit: a Földi Mihályt, a Harsányi Zsoltot, a Bózzay Margitot. Ezért is volt sikeres az ideai első könyvhét eszméileg.”

A lapok, a kiadók, a könyvterjesztők egyesülete, s az írószövetség — akkori nevén az Írók Szabadszervezete — ünnepi mérlegeket készített, s ezeknek summázata közös volt: megállapították, hogy azokat az irodalmi alkotásokat, amelyeket a Horthy-rendszerben nem lehetett kiadni — s amelyek egy részéről még a kiadók sem tudtak —, örömmel és szeretettel fogadták az olvasók.

„Micsoda szellemi szántóvető munkát kell még itt elvégezni!” — kiáltott fel egy, a könyvnapról szóló 1946-os „Forum”-beli cikkében Szent-Györgyi Albert professzor.

„szántóvető munka” még nem ért véget — mikor ér véget a szellemi gazdagításának munkája? —, de csaknem harminc év óta folyik, mind nagyobb sikerrel. S a visszapillantáshoz segítséget nyújthat a könyvnapok történetének vázlatos áttekintése is: látható belőle, hogyan indul el, mivé akarták züllesztetni, s mivé lett mégis. Magyarországon a könyvünnep. Volt sikeresebb és gyengébb könyvnapok természetesen e harminc év alatt — de az egész mégis a kulturális élet olyan folyamata, amely a felszabadulás utáni történetünk fontos szellemi jelenléte közé tartozik.

Meg is kellene írni egyszer valakinek, talán éppen könyvnapok könyvként, a magyarországi könyvnapok történetét.

T. I.

